

Анна КАЧМАРСЬКА,
Яцек РУЖКОВСЬКИЙ

**ЄВРОРЕГІОНИ
В ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ПРИКОРДОННИХ ОБЛАСТЯХ –
ВАЖЛИВА ЛАНКА НА ШЛЯХУ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Резюме

Розвинуто ідею щодо необхідності створення нового порядку та клімату довіри для забезпечення стабілізації й розвитку демократії, а також розширення міжнародного співробітництва. У статті зроблено акцент, що напередодні вступу Польщі до Європейського Союзу її роль як «східної стіни», куди входять євро регіони «Буг» і «Карпати», дуже важлива, адже саме тут поєднуються інтереси ЄС і Польщі. Подається визначення головної мети євро регіону – підтримка соціально-економічного і культурного розвитку, захист навколишнього середовища, розвиток транспорту тощо.

Ключові слова

Зарубіжне та міжрегіональне співробітництво, євро регіон, кордон, прикордонні області, прикордонні території.

© Анна Качмарська, Яцек Ружковський, 2002.

Качмарська Анна, канд. наук. Вища школа маркетингового управління та іноземних мов, м. Катовіце, Польща.

Ружковський Яцек, доктор. Вища школа маркетингового управління та іноземних мов, м. Катовіце, Польща.

Вступ

Після закінчення Другої світової війни при вирішенні дискусійних питань щодо статусу територій, розташованих уздовж польських кордонів, робився наголос на необхідності чіткого визначення кордону між сусідніми країнами. Прикордонні території були під спеціальним регіональним контролем, що призвів до застою і в багатьох випадках навіть до зниження соціального й економічного рівня життя. У свідомості поляків на той час були закладені такі поняття, як «східна» чи «західна стіна». У 1970 р. після переміщення кордону з НДР (Східна Німеччина) ситуація дещо змінилася. Аналогічно склалася ситуація щодо південного сусіда – Чехословаччини, але тут виникли проблеми офіційного характеру. Східний кордон був тривалий час закритий, лише в 1981 р. змінилася ситуація щодо відкритості кордонів. Після 1989 р. Польща стала на шлях соціально-економічних змін. Для подальшого поглиблення міжнародної співпраці в останні десятиріччя минулого століття Польща почала надавати різних форм транскордонній і трансрегіональній співпраці, було створено транскордонні об'єднання, що називаються «єврорегіони».

Назва «єврорегіони» означає, що прилеглі до кордону регіони досягли домовленості та встановили транскордонне співробітництво у соціальній, культурній та економічній сферах. Трансрегіональна зона – це певна територія, розташована з обох боків кордону, на якій ведеться спільна політика, спрямована на скасування офіційного державного кордону, підвищення рівня розвитку регіону, розширення транскордонного співробітництва та певної інституціоналізації державних структур. Європейські прикордонні і транскордонні регіони, де проживає вся європейська спільнота, потрібно уявляти або як співдружність сусідніх прикордонних регіонів, або як результат міжнародного співробітництва між місцевими органами влади та регіональним керівництвом, або як результат співробітництва між організаціями чи інституціями, що представляють прикордонні території. Це дає змогу пом'якшити наслідки існування кордонів і поліпшити умови життя місцевого населення. Отже, транскордонне співробітництво має за мету підтримувати будь-який вид співпраці, що дає змогу налагодити взаємозв'язки між сусідніми країнами і територіальним керівництвом двох або більше сторін [1]. Єврорегіон – це «офіційна форма транскордонного співробітництва, що охоплює представників місцевого рівня, а також у певних випадках соціальних й економічних партнерів на макрорівні» [13].

Єврорегіони в Польщі: принципи і правова база їхнього функціонування

У Центральній і Східній Європі в 1990-их рр. виникли сприятливі умови для створення єврорегіонів. У Польщі це було зумовлено вступом до Ради Європи і підписанням міжнародної конвенції про регулювання регіонального співробітництва. Загальна правова структура такого співробітництва створена на основі:

- Європейської конвенції про транскордонне співробітництво між населеними пунктами і територіальним керівництвом, тобто згідно з Мадридською угодою 1980 р.;
- Європейської угоди про прикордонні території, яку підготувала Рада Європи у 1980 р.;
- Європейської хартії про прикордонні території, яку прийняла Рада Європи у 1981 р.;
- Європейської хартії про місцеве самоврядування, яку схвалила Рада Європи у 1985 р. [8].

Для встановлення загальних правових норм у Польщі особливе значення мала Мадридська угода, до якої Польща приєдналася у 1993 р. Цю угоду ратифікував президент держави у березні 1993 р., а в лютому цього ж року вже було прийнято Європейську хартію про місцеве самоврядування. Ці документи стали фундаментальними для визначення структури і форм міжнародних контактів для місцевих об'єднань.

Державні міжнародні угоди детально визначили структуру транскордонної співпраці регіонів на території поблизу польських кордонів. На їх основі було укладено відповідні угоди та контракти, що сформували законодавчу базу для співробітництва польських місцевих і регіональних органів влади з їх партнерами із сусідніх країн. У Польщі функціонують дві моделі єврорегіонів. Перша – це Асоціація з міжнародного співробітництва, що працює переважно на західному кордоні. Вона складається із самоврядних структур, юридично зареєстрованих на основі «Закону про асоціації». Друга – це Міжрегіональна асоціація, створена на базі районних органів влади. Вона має адміністративно-дорадчий характер. Модель, що домінує на східному і південно-східному кордонах [14], базується на таких принципах:

- субсидіювання, або допомоги, міжнародних і центральних національних інституцій та організацій з метою здійснення трансрегіо-

нального співробітництва регіональними та місцевими об'єднаннями;

- партнерства, рівноправності та рівноважності сторін, що входять до єврорегіону;
- солідарності трансрегіональних зон, тобто необхідності досягнення компромісів між конкуруючими сторонами й обмеження прав сильнішої сторони;
- існування концепції чи стратегії трансрегіонального розвитку, необхідного для довготермінової співпраці;
- добросусідства населення прикордонних регіонів;
- збереження ідентичності;
- добровільної участі, можливості прийняття рішення щодо вступу чи виходу з єврорегіону;
- досягнення симетрії та паритету всіх рівнів з кожного боку щодо однакового права представляти різні сфери єврорегіону. Це також стосується способу фінансування єврорегіональних структур;
- прагматичності та аналізу витрат і доходів;
- дружби та довіри;
- консенсусу в досягненні спільної думки шляхом дискусії. Практично дотриматись цього принципу дуже складно;
- ротації, що означає зміну ролей організацій і виявляється в різноманітних заходах, які ведуть до певних змін у керівництві інституцій. Проте практика засвідчує, що у разі нерівномірного фінансування цих заходів вищевказаного принципу не завжди дотримуються [13].

Детальні принципи функціонування єврорегіонів залежать переважно від форми контрактів про транскордонну діяльність прикордонної зони, компетентності регіонального керівництва і рад співпрацюючих сторін, їх взаємної відкритості та інтенсивності співробітництва. В основу співробітництва покладено «Закон про співпрацю» від 1989 р. [3].

Відповідно до чинних законів і правил, у Польщі було створено ряд єврорегіонів. Таким співробітництвом були охоплені як усі прикордонні країни, так і далекі сусіди. Залишились лише поодинокі населені пункти, які ще не визначилися щодо співробітництва із зарубіжними сусідами. До того необхідно сприяти розвитку Північної Польщі, яка знаходиться між єврорегіо-

нами «Померанія» і «Балтика». Загальна територія Польщі, охоплена євро-регіональним співробітництвом, становить 115095 км, або понад 36% від усієї території країни. Кожен третій поляк живе на цій території.

Чотири євро регіони діють на західному кордоні з Німеччиною: «Sprewa-Nysa-Bobr», «Pro Europa Viadrna» (створені у 1993 р.), «Pomerania» (1995 р.), «Nysa» (1991 р.). Сім євро регіонів функціонують на південному кордоні: «Tatry» (1994 р.) – співпрацює зі Словаччиною; «Glacensis» (1996 р.), «Pradziad» (1997 р.), «Slask Cieszynski» і «Silesian» (1998 р.), «Beskid» (2000 р.) – співпрацюють з Чехією. Євро регіон «Karpaty» створений на південно-східному кордоні в 1993 р. для співробітництва з Україною, Словаччиною та Угорщиною. Два євро регіони знаходяться на східному кордоні. Євро регіон «Niemen» (1997 р.) охоплює територію Польщі, Білорусі та Литви. Єдиний представник з північного боку – євро регіон «Baltyk» (1998 р.), який охоплює Польщу, Данію, Литву, Росію і Швецію.

Найбільшу територію займає євро регіон (з польського боку) «Baltyk», далі – «Bug» і «Niemen». Найменшими за площею є євро регіони на південному кордоні країни. Щодо кількості населення найбільші «Baltyk» і «Karpaty», а найменший – Польсько-Чеський євро регіон [5].

Польське транскордонне співробітництво на східному кордоні

Завдяки географічному положенню в Європі Польща – транзитна країна на осі схід-захід і північ-південь. Після геополітичних змін, що відбулися в Центральній і Східній Європі в 1989–1999 рр., таке розташування відіграє надзвичайно важливу роль для об'єднання країн Західної і Центральної Європи з країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД).

На цій осі особливо важливим є східний кордон Польщі, більше того, в 1999 р. він став східним кордоном НАТО і невдовзі буде східним кордоном Європейського Союзу. Тому польському уряду, парламенту та місцевому керівництву потрібно приділяти більше уваги саме цьому кордону.

Щодо розташування транспортної мережі, контрольно-пропускних пунктів і проблем безпеки країни основним є східний кордон Польщі, тому що він межує з чотирма політично відмінними суб'єктами: Росією (Калінінградська область), Литвою, Білоруссю та Україною. Проблеми транскордонного співробітництва надзвичайно важливі на різних рівнях, але в кожному існуючому євро регіоні вони мають бути результатом довготривалої діяльності, а не прискореної інтеграції відповідно до власних потреб і вимог.

Єврорегіон «Карпати»

Єврорегіон «Карпати» – одне з вагомих починань, що були в Центральній і Східній Європі. Це перший єврорегіон, котрий охопив лише території колишнього політичного східного блоку, а саме: Польщу, Словаччину, Угорщину й Україну. Створенню цього єврорегіону в лютому 1993 р. в м. Дебрецені передувало кілька років співпраці та контактів між карпатськими територіями. У квітні 1997 р. до цієї співпраці приєдналася Румунія [6].

Єврорегіон «Карпати» відомий такими центрами, як: мм. Кросно, Пшемисль, Жешув і Тарнув. Нині – це Підкарпатський і частина Малопольського регіонів. З географічної точки зору це землі Сандомезької котловини, зовнішні Карпати, внутрішні Східні Карпати і Побужє. Отже, ландшафт дуже різний: низини на півночі, підгір'я і гори на півдні. Майже вся зона розташована в басейні р. Вісла, і лише одна її частина – в басейні р. Дністер. Ця територія унікальна щодо природних багатств. Незабруднене природне середовище з великою кількістю екосистем належить одному з найбагатших регіонів Європи. Ці території контролює закон, вони становлять 50% польського єврорегіону. Сюди належать два національних парки – Бещади і Мазури, 70 природних заповідників, 12 мальовничих парків, зони захищених ландшафтів і природних пам'яток. Це переважно сільськогосподарський регіон, оскільки у цій галузі зайнято приблизно 45% усіх працюючих. Вони займаються збиранням й обробкою зернових, картоплі, цукрових буряків, розведенням корів, овець і свиней.

Найбільшими індустріальними центрами є такі міста: Дембіца, Бохня, Ясло, Кросно, Пшемисль, Жешув, Тарнув і Сандомеж, де переважає хімічна, електромеханічна, скляна, текстильна, сільськогосподарська і харчова промисловість. Єврорегіон може здійснювати регіональну політику, створюючи сприятливі умови для економічної діяльності у віддалених районах, наприклад, в економічній галузі у Заганах. Він також співпрацює з міжнародними організаціями, наприклад, з ООН, Комітетом європейської економіки, і єврорегіоном «Моза-Рен».

У соціальній сфері найважливішими завданнями є: налагодження контактів з жителями регіону, ознайомлення з місцевими звичаями і традиціями. Відповідно до цього здійснюється ряд культурних заходів у багатьох напрямках. Ці заходи відбуваються переважно в єврорегіоні «Карпати». Це, зокрема, фестивалі карпатської культури, фольклору, олімпіади з традиційних видів спорту та благодійні фестивалі для людей-інвалідів тощо. У школах та університетах створені клуби з метою популяризації ідеї прикордонного співробітництва.

Важливий шлях сполучення Західної Європи з Україною проходить саме через цей регіон і прямує далі на схід. На жаль, через регіон не проходять міжнародні повітряні лінії. У м. Жешуві є аеропорт лише для внутрішніх польотів, а в м. Кросно – для спортивної діяльності.

У зв'язку з проблемами щодо відмінностей в оподаткуванні та накладанні мита у сусідніх країнах велика увага приділяється вдосконаленню якості інфраструктури прикордонних пропускних пунктів з метою отримання статусу міжнародного значення.

Угорська частина євро регіону займає північно-східну частину країни з найбільшими містами: Мишкольц, Дебрецин і Ниредьгаза. Тут переважають такі види промисловості, як: сталеливарна, хімічна, машинобудівна, видобувна, мідна, а також енергетична.

Словацька частина євро регіону охоплює східну територію держави з містами Кошице і Прешув. Важливу роль у розвитку регіону відіграють наука та культура. Добре розвинена важка (переробка руди, яку імпортують з України), хімічна і легка промисловість. Слабко розвинуте сільське господарство, оскільки ця територія охоплює переважно гори. Лише на невеликій частині поблизу Угорщини – чорнозем.

Українська частина охоплює райони, розташовані в західній і південно-західній частинах країни. Завдяки великій кількості чорноземних площ ці території широко використовують для вирощування овочів і винограду, а також для розведення худоби. Основними галузями промисловості є виготовлення машин і транспортних засобів для видобування кам'яного вугілля, сталеливарна, електронна і хімічна. У м. Львові, Чернівцях та Івано-Франківську на високому рівні розвиток науки і культури.

Румунська частина євро регіону лежить у Східних Карпатах. Найбільше місто – Сату-Маре. У більшій частині країни займаються сільським господарством. Основні галузі промисловості: виробництво транспортних засобів, металургія, машинобудування, харчова і деревообробна.

Розвиток євро регіону «Карпати» дає змогу створювати нові, незалежні інституції, що підтримують транскордонне співробітництво на території Карпат. Завдяки Інститутові східно-західних студій, діяльності Карпатської фундації забезпечується фінансова і технічна підтримка. Разом з цим, Карпатське товариство регіональних університетів співпрацює з різними міжнародними установами, сприяючи таким чином розвитку регіону.

Євро регіон «Буг»

Ідея створення євро регіону «Буг» вперше виникла на польсько-українській конференції у м. Казімеж Дольни в 1992 р., що була присвячена економічній співпраці двох сторін. Документи про створення євро регіону «Буг» було підписано 29 вересня 1995 р. у м. Луцьку (Україна), де він отримав назву Транскордонна асоціація євро регіону «Буг» [12]. Вибір території євро регіону виправданий географічним положенням, численними економічними, культурними і соціальними зв'язками. Цей євро регіон охоплює з польського боку такі воєводства: Люблінське, Хелмське, Тарнобжезьке, Замосцьке, Бельсько-Бяльське (після адміністративної реформи у країні – Лю-

блінське, Мазовецьке, Свентокшицьке і Підкарпатське), з українського боку – Волинську область, а з білоруського – Брестську. Єврорегіон «Буг» охоплює частину України і Білорусі поблизу польського кордону; його основна мета – створення умов для соціально-економічного і науково-культурного розвитку в прикордонних зонах.

Польська частина єврорегіону лежить між р. Вісла та р. Буг і охоплює гірську територію Любліна, Розточче, Сандомезької улоговини і місцевість поблизу Ленчинсько-Влодавського озера. Ця територія становить 29269 км² з населенням – 2700 тис. чол. у 251 населеному пункті [10].

Основними природними ресурсами цього єврорегіону є: кам'яне вугілля в Люблінському кам'яновугільному басейні, сірка і природний газ поблизу м. Любліна. Найбільші заводи на польському боці – «Део Мотор Польша» у м. Любліні, сталеливарний у м. Стальова Воля, цементний у м. Хелмі та Райовці, нітрогенний у м. Пулави, сірковий у м. Тарнобжегу та експериментальна вугільновидобувна шахта в м. Богданці поблизу м. Ленчної. Харчову промисловість представляють численні переробні заводи, що знаходяться в регіоні, де вирощують пшеницю, цукровий буряк, картоплю, льон, хміль, тютюн, фрукти й овочі. Сільськогосподарський характер економіки був зумовлений кліматичними умовами і складом ґрунтів.

Місто Люблін – один з центрів культури та освіти. Серед вищих навчальних закладів відомі такі, як: Університет ім. М. Кюрі-Склодовської, Люблінський католицький університет – єдина вища школа такого типу в Польщі, Медична академія, Сільськогосподарська академія і Люблінський технічний університет. У Польському національному парку збереглися цікаві колекції скам'янілих залишків давньої фауни і флори. Середнє Розточче славиться Розточчинським національним парком, який має кілька десятків гектарів захисних лісонасаджень. Різноманітність землі, клімату, ґрунтів сприяють поширенню тут великої кількості різновидів рослин. Для розвитку транскордонного співробітництва в межах Інституту захисту навколишнього середовища та Інституту туризму була створена і реалізована «Транскордонна система захисту територій». Головна мета даної концепції – захист найцінніших територій цієї природно-кліматичної зони у регіоні східного кордону Польщі й західних прикордонних територій України та Білорусі.

Українську частину єврорегіону охоплюють ліси й болота. На території Шацьких озер створено Шацький національний парк, де різноманітні види рослин і тварин охороняються законом. Природні ресурси такі самі, як і на польській території. Переважають, зокрема, запаси кам'яного вугілля у Волинсько-Львівському вугільному басейні. Найбільші міста – Луцьк, Ковель, Нововолинськ. Луцьк – важливий освітній центр, основними навчальними закладами якого є Волинський університет ім. Лесі Українки і Луцький індустріальний інститут. Загалом регіон спеціалізується на вирощуванні зернових, цукрового буряку, картоплі, льону і хмелю.

Білоруську частину єврорегіону становить Брестська область, розташована в низовині з добре розвинутою мережею річок. Найбільше місто

Брест – порт на р. Буг – нині важливий індустріальний центр, де переважають харчова та текстильна промисловість, виготовлення будівельних матеріалів і машинобудування [5].

Відповідно до статусу в єврозоні «Буг» розвивається регіональне співробітництво, головна мета якого – поліпшення умов життя населення з огляду на географічне положення регіону, що сприяє соціально-економічному розвитку, раціональному використанню території, розвитку комунікацій і транспорту, захисту природних ресурсів та природного середовища. До того ж це співробітництво базується на спільній культурній спадщині та спільній діяльності, спрямованій на зближення націй [15].

Для реалізації вищевказаної мети у межах єврозоні «Буг» діють такі комісії:

- з розвитку транспорту;
- з розвитку освіти, культури та охорони навколишнього середовища;
- з розвитку спорту і туризму;
- з міжнародних зв'язків і співробітництва у галузях економіки, інформаційних технологій і баз даних.

Нині співробітництво із сусідами налагоджують на засадах дружби і взаєморозуміння. Польща була першою державою, яка визнала незалежність України, проголошену 24 серпня 1991 р., що засвідчило розпад Радянського Союзу. Незважаючи на історичні передумови (Друга світова війна, «період сталінізму»), обидві країни розуміють важливе значення співробітництва, необхідність тісного партнерства в період європейської інтеграції та процесів глобалізації. Співробітництво Польщі та України у галузі економіки має великі перспективи. Хоч існуючі труднощі – наслідок гальмування реформ в нашій державі, їх подолання необхідне як з економічної, так і соціальної точок зору. Разом з цим, співробітництво між Україною і Польщею має тенденцію до швидкого розвитку, оскільки між ними пролягає найдовший кордон протяжністю 530 км. Збіг геополітичних інтересів України і Польщі на макrorівні має забезпечити подальше поліпшення контактів на регіональному й обласному рівнях [2].

Політика співпраці в межах єврозонів спрямована на повну інтеграцію їх економіки. Крім важливих регіональних проблем, не треба забувати про політичні довготривалі цілі. Єврозони мають стати механізмом для можливого об'єднання Європи в XXI ст. З цією метою заплановано видати економіко-географічний атлас, де будуть зібрані географічні, історичні, політичні та інші карти єврозоні, що об'єднує територію Польщі – Білорусі – України. Крім цього, тут досліджують технічну інфраструктуру, проводять різні спільні фінансові та економічні заходи. Надалі особливу увагу приділятимуть екологічним проблемам. Одне з найважливіших завдань – очищення

води р. Буг, що протікає через Центральну Польщу і забезпечує м. Варшаву питною водою. З цією метою створено проект «Чистий Буг».

Важливими завданнями також є: організація спільних культурних і спортивних фестивалів та олімпіад, підготовка проектів щодо розвитку транскордонного співробітництва.

У 1999 р. євро регіон «Буг» вперше був профінансований на основі Програми «Programme of Euroregions Small Projects PHARE». У межах цього євро регіону передбачається фінансова підтримка туристичного центру в м. Звезинці, організація в м. Хелмі Міжнародної спортивної олімпіади для дітей, а також відкриття офісу євро регіону. Реалізацію згаданих проектів заплановано у майбутньому.

Євро регіони у процесі інтеграції в Європейський Союз

На сучасному етапі соціальні, економічні та політичні реалії постійно змінюються, створюються нові форми міжнародного співробітництва. Міжнародна спільнота переборює нові труднощі. Однак налагодження дружніх контактів, розвиток взаємозв'язків, обмін спеціалістами та ідеями сприяють встановленню тісних контактів між державами, стирають різницю між їх економіками і культурами. Цей процес супроводжується феноменом глобалізації та універсалізації сучасних проблем. Глобалізація міжнародної політики забезпечується розвитком технологій у галузях торгівлі, економіки та у сфері охорони навколишнього середовища. Проте глобалізація – ще не гарант відповідного високоефективного правового порядку в підпорядкованих інституціях. Члени співтовариства не хочуть наднаціонального керівництва, яке може обмежити їх самоуправління. Ось чому проблема зв'язків місцевих громад у межах євро регіонів залишається надзвичайно актуальною.

Польща має кордони із сімома сусідніми державами. На основі врегульованих контактів з іншими країнами у ній створено хороші умови для розвитку міжнародного співробітництва. Всі угоди про дружбу і добросусідські відносини не порушують існуючих кордонів та служать основною гарантією безпеки і важливим елементом стабілізації в Європі. Геополітичне становище Європи на осі схід-захід та північ-південь створює ліпші можливості для співпраці країн. Польща розширила міжнародну діяльність останнім часом, і регіональна співпраця набула особливого значення. Вона сприймається як інструмент для забезпечення стабілізації в регіоні, що долає наявну економічну різницю і негативні етнічні стереотипи та формує навички співпраці [7].

Євро регіони – суттєвий пункт у реалізації європейської ідеї інтеграції, що може розглядатися як вияв глобалізації. Варто наголосити, що створення євро регіонів – намагання врахувати при адміністративних змінах особливості місцевої структури. Це пов'язано зі збереженням власної ідентично-

сті та тісною співпрацею. Ось чому проблема єврорегіонів може концентруватися на проблемі інтеграції на континентальному рівні. Хоч єврорегіони створювали згідно з рішеннями, прийнятими на неофіційному рівні, вони є елементом нового європейського порядку. Єврорегіони мають велике значення, тому що до них належать не лише країни Європейського Союзу, а й Європи взагалі.

Передбачається, що східне європейське транскордонне співробітництво, особливо в межах єврорегіонів, буде швидкими темпами розвиватися. Це передусім стосується прикордонних контрольних пунктів. Територія східного кордону Польщі мало розвинена та індустріалізована, але вона становить $\frac{1}{4}$ всієї території держави і на ній проживає $\frac{1}{3}$ всього населення (понад 7 млн. чол.). Тому, щоб зупинити соціально-економічне відставання, необхідно розробити і втілити стратегію розвитку прикордонних територій на сході. Суттєвим елементом цього етапу буде співпраця сусідніх земель з обох боків кордону.

Співробітництво єврорегіонів може стати пробним етапом для решти частини країни на шляху різнобічної єврорегіональної співпраці, посилюючи цим вплив держави. Саме Польща має розширювати контакти з сусідніми країнами в межах єврорегіонів. А це означає налагодження всіх видів співробітництва, що забезпечить базу для залучення значно більшої частки прикордонних територій до процесів європейської інтеграції.

Література

1. Borys T. Panorama Euroregionów / US Wrocław 1998.
2. Dominik A., Kaczmarek A., Ruszkowski J. Rosja i jej byłe imperium. Środowisko-surowce-gospodarka-transformacje. ISBN Katowice 1997.
3. Dziennik Ustaw 1989, Nr 20, poz. 104. Ust. Z 07.04.1989 r. Prawo o Stowarzyszeniach.
4. Euroregion Neisse-Nisa-Nysa. WUS Jelenia Góra 1994.
5. Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski. GUS, WUS Warszawa-Wrocław 1999.
6. Heliński P. Euroregion Karpacki. Pięć lat dialogu i współpracy. Wyd. Sekretariatu Euroregionu Karpackiego. Krosno 1998.
7. Lisiecki S. Między przeszłością a przyszłością. Szkice o socjologii i społeczeństwie polskim w dobie przemian ustrojowych. Wyd. Nauk. UAM. Poznań 1999.
8. Malendowski W., Ratajczak M. Euroregiony – pierwszy krok do integracji. PWE Warszawa 1998.

9. Malendowski W., Szczepaniak M.. Euroregiony mosty do Europy bez granic. Elipsa – Warszawa 2000.
10. Mały Rocznik Statyczny Polski 2000. GUS Warszawa 2000.
11. Marszałek A. Integracja Europejska. Wyd. UŁ Łódź 1997 r.
12. Porozumienie o utworzeniu Związku Transgranicznego Euroregion «Bug» podpisane 29.09.1995.
13. Praktyczny Przewodnik Współpracy Transgranicznej. SERG Gronau-Bruksela 1997.
14. Skrzydło A. Euroregiony z udziałem podmiotów polskich jako forma współpracy transgranicznej w: «Sprawy międzynarodowe» 1994 nr 3.
15. Statut Związku Transgranicznego Euroregion «Bug».
16. Wich U. Gospodarka, przestrzeń, środowisko. Uniwersytet M. Curie-Skłodowskiej Lublin 1996.
17. Włostowska L. Parki Narodowe w Polsce. Muza S. A. Warszawa 1996.